

DOCUMENTA 15 INVITERET IND I RUANGRUPAS GLOBALÆSTETISKE BEREDSKAB

I – CENSUREN

Der var ingen antisemitisme på Documenta 15. Ingen opfordring til at forfølge eller udrydde jøder, hverken i ord eller i billeder (se også afsnit VII i denne tekst). I forbindelse med opgøret med Suhartodiktaturet, der varede 32 år og henrettede mellem 2,5 og 3 millioner indonesere, så er der fra optakten til Suhartos fald i 1998 og lige efter mange slags bannere lavet af kunstnergruppen Taring Padi. De viser billedfortællinger om, hvorfor det regime skal styrtes. I et banner optræder alle de stater, der havde støttet Suhartos diktatur i de 32 år: De er alle karikerede

og legemliggjort som afskyelige masker. Israels maske er forsynet med et SS-tegn, som var Israel en stormtropestat, dvs. en fjende af opstande, i dette tilfælde af opstanden mod Suhartodiktaturet. Det pågældende banner var opstillet foran Fridericianum, men på grund af karikaturen af Israel blev det "dækket til med sort klæde" (Maria Kjær Thomsen i *Information* 24-06-2022) for siden at blive fjernet helt. Det skete efter protester fra Israels ambassade i Berlin. Som om denne censurering ikke var tilstrækkelig, så blev Documenta 15's generaldirektør Sabine Schormann presset til at tage sin afsked, hvad der

blev hilst velkommen af den tyske kulturminister Claudia Roth, der tilskyndede til, at censureringen fortsatte ifølge *The Guardian* 18-07-2022. Avisen kunne også rapportere, at berlinerafdelingen af the American Jewish Committee gerne havde set, at en anden af Documenta 15's afgørende kunstnergrupper, det økonomikritiske kunstnerkollektiv *The Question of Funding*, blev censureret bort, fordi de palæstinensiske kunstnere i QoF støtter BDS-bojkotten af Israel! BDS står for Boycott, Divestment, Sanctions, og BDS-bevægelsen optræder altid som et rent antiracistisk initiativ og støttes da også af en vrimmel af antiracistiske NGO'ere verden over. *The Question of Funding* havde bl.a. inviteret den Gaza-baserede kunstnergruppe Eltiqa til Kassels WH22-venue. Eltiqa, der har virket i Gaza i 20 år under forskellige omstændigheder, stod for en af de mest komplekse udstillinger på Documenta 15 med maleri-appropriationer, dokumentationer, grafiske tryk og konceptuelle postkort, der i tekst og tegninger redegjorde for vilkårene for kunstnerisk praksis i Gaza-striben: Et af postkortene viste således et billede af Duchamps opretstående cykelhjul udsat for

Gaza, dvs. et opretstående *exet* cykelhjul, hvor fælgene og egerne var forvredne og dækket punkteret. Se også Documenta 15's håndbog, siderne 202-203, med Mohammad Al Hawajris appropriation af Marc Chagalls maleri "Over the Town", hvor det elskende par ikke bare flyver over det ukrainske landbrug og over mellemøstlige minareter, men også over den israelske kæmpe-mur, der gennemskærer Palæstina.

II – STRAFFRIHEDEN

Resultatet af den nævnte censureringssentusiasme blev nedsættelsen af et ekspertpanel, der skulle undersøge, om der forekom "antisemitisme" på D15 ud over det nævnte banner. 1. september varslede panelet med et "Preliminary assessment of the expert panel of anti-Semitism at documenta fifteen". Panelet mente, det var tilfældet og identificerede rask væk antizionisme og Israelkritik med antisemitisme samt kritiserede, at de israelske synspunkter på situationen i Palæstina ikke blev tilgodeset på udstillingen i Kassel. Helt afgørende for forståelsen af det for Documentakonceptet uvedkommende ved en sådan totalt

udvidet antisemitismebebrejdelse bliver derfor antagelsen af, at der overhovedet er to positioner i en eller anden dialogsituation i Palæstina. Det er ikke tilfældet. Der er en ustraffet stat, hvis regeringer beskytter bosætternes overgreb på de indfødte på den besatte Vestbred, og hvis hær efter forgodtbefindende bomber palæstinenserne i enklaven Gaza, hvorfra ingen kan flygte (to millioner mennesker indespærret i et område på størrelse med Langeland).

Jeg bringer her en oversættelse af en artikel i *Le Monde* om den frie nedskydningsadgang, som de israelske soldater fik bevilliget i slutningen af 2021.

Le Mondes titel lød: "Israel: Hæren smidiggør reglerne for at skyde på civile palæstinensere".

Le Mondes underrubrik lød: "Soldaterne vil nu kunne skyde på stenkastere eller kastere af molotovcocktails også efter, at det er foregået. Det er en forandring, som højrefløjen hilser velkommen". (Oversat fra *Le Monde*, 28-12-2021, af CJ):

Ved at tillade sine soldater at skyde med skarpt på stenkastere og kastere af molotovcocktails, selv om de ikke længere udgør nogen

form for umiddelbar trussel, har den israelske hær betragteligt smidiggjort sine skydere regler i de palæstinensiske territorier på Vestbredden. Denne oplysning, der blev givet på den statslige fjernsynskanal Kan den 19. december 2021, er blevet bekræftet af flere af hærens talsmænd med krav om at forblive anonyme. I sine erklæringer til offentligheden opretholder hæren en ulden formulering: "De operationelle fremgangsmåder bliver regelmæssigt ført ajour, når det er nødvendigt. Da de klassificeres som forsvarshemmeligheder, kan de ikke offentliggøres.

Indtil for nylig var det kun tilladt at bruge dræbende skud for at forhindre et umiddelbart forestående angreb. Men ud fra den nye procedure, så vil soldaterne kunne skyde og "neutralisere" en palæstinensisk civilist, som ved sin blotte tilstedeværelse i en "kampzone" ville kunne bringe israelske civilisters liv i fare. Den nye procedure gælder ikke for israelske civilister: Sidstnævnte nyder godt af det civile retssystems beskyttelse, mens det er det militære reglement, der gælder for palæstinenserne på Vestbredden.

Det palæstinensiske selvstyres premierminister, Mohammad Shtayyeh, har betegnet de nye regler som en "henrettelsespolitik" og

opfordret det internationale samfund til hasteindgreb. Teoretisk set strider denne tilladelse til at skyde såvel med de internationale love som med det israelske lovgrundlag, der formelt kun tillader sine soldater at bruge våben, når de vurderer, at et liv er i fare.

Imidlertid udgør denne nye regel "ikke en ændring, men snarere en tilpasning til virkeligheden på stedet", forklarer organisationen til menneskerettighedernes forsvar B'Tselem i sin kritik: "Faktisk er situationen allerede katastrofal: Vi kan hele tiden dokumentere tilfælde, hvor civile, også børn, er blevet dræbt, selvom de ikke udgjorde nogen fare overhovedet", forklarer Yael Stein. Hun er leder af den nævnte NGO.

"Principperne for de regler, der skal følges ved påbegyndelse af kamphandlinger, er meget klare. Man lærer dem udenad, og de gennemgås før hver operation", præciserer Nadav Weiman, der er gammel skarpskytte, og som i dag er aktiv i Breaking the Silence, en organisation bestående af tidligere soldater, som bærer vidnesbyrd om deres virksomhed, da de tjente i de væbnede styrker. "Men i kampzonen hersker der det, man kalder

'den befuldmægtigedes ånd': Når alt kommer til alt, gør man hvad man vil. Alt hviler på officerernes opførsel". Det får ikke mange følger: De israelske soldater, der er forsøgt draget til ansvar på grund af forskelsløse nedskydninger, er meget sjældent blevet straffet på grund af deres handlinger. "De militære myndigheder søger ly bag tonsvis af sider med en uigen-nemsigtig juridisk sprogbrug, som ingen kan forstå", tilføjer fru Stein fra B'Tselem.

Straffrihed, *impunity*, er den store skændsel, der givetvis forsøges tildækket ved at identificere zionismekritik og Israelkritik med antisemitisme. At måske især indonesere forstår, hvad meget langvarig straffrihed kan afsætte af spor i samfund, der har været udsat for statsterror som Palæstina, er ikke så mærkeligt: Efter militærkuppet 2. oktober 1965 ledet af general Mohammad Suharto fulgte et længe-revarende masse mord på kommunister og venstrefløjssympatisører, dvs. fagforeningsfolk, journalister og intellektuelle. Mellem to og tre millioner blev dræbt. Tallet omfatter også etniske minoriteter og kinesiske indvandrere. Ikke en ene-

ste general eller lejrchef, angiver, bøddel eller politisk medløber er blevet retsforfulgt i de efterfølgende 57 år.

Straffrihed er en låsemekanisme, der blokerer for enhver følelse af retfærdighed i de samfund, hvor straffriheden hersker. Og man kan stille spørgsmålet, om sådanne lande som Israel og Indonesien overhovedet "har" samfund i betydningen af adgang til en offentlighed med en bare nogenlunde detaljeret drøftelse af fælles anliggender. På 50-årsdagen for massakrerne var der således meget fokus på virkningen af den langvarige og altomfattende straffrihed i Indonesien: Se f.eks. Lena Bjurströms helsidesartikel "Indonésie 1965, mémoire de l'impunité" [Indonesien 1965, straffrihedens erindring] i *Le Monde diplomatique*, december 2015, og Marie Dhumieres to sider "Indonésie – Les massacres de 1965 toujours tabous" [Indonesien – Massakrerne fra 1965 er fortsat tabu] i dagbladet *Libération* 8-01-2016.

Også Taring Padi på Hallenbad Ost i Documenta 15 havde lavet et par malerier, der ud over andre skavanker i Indonesien også angav *impunity* som en hovedanke mod

den nuværende stat i øriget. Den eksplosive æstetik i Taring Padis arbejde har med denne gæring i retsfraværet at gøre: Den tilføjer en særlig kunstnerisk energi til de mange anklager, der afbildes på Taring Padis værker. De er så komponerede, fantasifulde og overskudsprægede, at naget nærmest afsnøres og erstattes af noget i retning af ren angrebslyst og uplettet overbevisning. Kompositionen på de store bannere er meget tæt, alle figursammenstillinger støtter anklagen på en fortællende eller symbolsk, indimellem Hieronymus Boschagtig måde. I alle henseender det modsatte af monokromi og abstraktion, men med et strejf af Dada, af overdriivelse og af en særlig sydøstasiatisk barok: Uskyld plus ubønhørighed, se førnævnte Documenta 15-håndbog s. 194-195, hvor et 8 × 5 m. akryl på lærred-banner er afbilledet. Det farverige banner bærer titlen "I dag gik de efter dem, i morgen går de efter os". Det er fra 2021, lavet til denne Documenta og det mest Hieronymus Boschagtige af de udstillede bannere. Det censurerede og siden nedtagne banner på Friedrichsplatz hed "Folkets retfærdige dom"; det har jeg kun set som en billedgengivelse på min MacBook Air-skærm

samt som et farvefoto af hele banneret med delvis tildækning i *Le Monde*, 22-6-2022. Her er detaljerne ikke til at skelne.

III – DEN VERDENSINDONESISKE SITUATION

I 2006 udkom Pramoeda Ananta Toer, *Exile*, nogle samtaler fra 2005 med Andre Vltchek og Rossie Indira. Bogen blev udgivet af Haymarket Books (Chicago) i 2006. Pramoeda Ananta Toer døde samme år, 81 år gammel. Pramoeda Ananta Toer er den betydeligste indonesiske forfatter med hovedværket *The Buru Quartet* fra 1975 til 1982. Mig bekendt er de fire bøger kun oversat til svensk i Norden. Buru er navnet på den vigtigste af de fangelejre, hvor Suhartodiktaturet indespærrede sine formodede modstandere uden retssag og uden dom. Lejren ligger på øen af samme navn i den østlige del af det indonesiske øhav. Pramoeda Ananta Toer tilbragte ti år her (1969-1979).

Følgerne af den herskende straffrihed for alle udøvere af Suhartodiktaturet, som Pramoeda i øvrigt anså for at være en fascisme, kaldte Pramoeda for "javanisme"

i samtalebogen: Javanisme er en adfærd, der kombinerer altomfattende korrupsion med servilitet over for enhver øvrighed. Og den er ikke til at reformere: Beviset er opstanden mod diktaturet i 1998, der ganske vist tvang Suharto til at gå af, men ikke var i stand til at etablere nogen retfærdig magtanordning, påpegede Pramoeda. Det eneste nye, der er kommet til, fortsætter jeg nu, er et samarbejde mellem det militær-statslige kompleks, Suhartodiktaturet hvilede på, og den nye "indonesiske" islamisme omkring vicepræsident Ma'ruf Amin. I *The New York Review of Books* af 18-04-2019 offentliggjorde Margaret Scott en tresiders forskningsoversigt betitlet "Indonesia's New Islamist Politics". Scott er lektor ved New York University's Wagner School of Public Service og specialist i Sydøstasien. Hendes tese er, at den indonesiske udgave af Sunni Islam har opnået omfattende økonomisk og politisk støtte fra Saudi Arabien og udviklet noget, hun ud fra forskningen kalder et "patronage democracy", dvs. et klientelarisk-autokratisk styre. Det hviler så atter på en islamistisk selvforståelse oppefra, der søges udviklet som politisk ideologi ved

hjælp af pression og intolerance. Fremgangsmåden minder om Modis hinduisme i Indien, tilføjer jeg her, eller om Erdogans islamisme i Tyrkiet, som Scott selv inddrager til en sammenligning.

I stedet for Benedict Andersons *Imagined Communities* (Verso 1983) kunne vi i dag tale om "Imposed Identities". Og det gælder ikke bare for Indien, Indonesien og Fastlandskina, men også for militærdiktaturets politik i Myanmar/Burma. Og det gjaldt også for den ideologi om "danskhed", der blev kørt ind over miniriget heroppe efter September Eleventh og medførte en gradvis, men ekstremt aggressiv etablering af statsracisme og fremmedfjendskab i det danske kongerige. Det afgørende ved "Imposed Identities" skyldes, at de kun kan virkeliggøres ved, at verdensfølelsen og orienteringsevnen mistænkeliggøres, hvorved det går ud over såvel den bestemte som den reflekterende dømmekraft: Videnskab og kunst svækkes i al almindelighed, og forekommer de alligevel, sker det på trods af de homogeniseringsanstrengelser, som skyldes de herskende ideologiske konstruktioner. Og ved "Imposed Identities" ses der da også

altid bort fra dialektikken mellem identitet og alteritet. Jf. også de anonyme kunstneres "busteaktion" af november 2021 i København, der blev indskrevet i den verdensindonesiske udstillings venue på Museum für Sepulkralkultur af Erick Beltrán: Med udgangspunkt i bl.a. Furio Jesis teorier om mytternes opbygning og deres fraktureringsmuligheder som billeder udstillede Beltrán og hans studerende flere udgaver af figurer til-dækkede med sorte plastikposer med diverse hoslagte gipsforme. Spillet mellem identitet og alteritet eller mellem myte og billede giver uanede muligheder for ikonodulisk og ikonoklastisk praksis. De anonyme kunstnere var sig dette fuldt bevidst, da de gennemførte den "danske" busteaktion (efteråret 2021); og den aktion indskraver sig i øvrigt lydefrit i en analyse af øvrighedens straffrihed heroppe.

IV – RUANGRUPAS INVITATION

I 2005 forklarede Pramoeda Ananta Toer: "We are sick, terminal ill, and the only medicine is revolution – the revolution that Sukarno was never allowed to complete. [...] The

only answer is revolution – there is no other option.” Og da hans to samtalepartnere udbryder: ”But what kind of revolution?”, svarer Pramoeda: ”Total revolution! [...] Now everything is too damaged, so no reforms can be effective.” (Toer, 151-152).

Et bærende argument i hele *Exile* er den påstand, Pramoeda Ananta Toer fremfører gang på gang: Produktionen står i stampe i Indonesien, indoneserne er kun ude på at forbruge. Man kunne tro, at dette problem var i kollektivet ruangrupas tanker, da det etablerede sig i år 2000 i Djakarta og siden 2013 begyndte at operere ud fra en indsigt i ”lumbung processerne”. Lumbung-”begrebet” er nok mere en betegnelse for mange praksisformer end et begreb, ud fra hvilket man vil kunne bestemme, hvad der er lumbung, og hvad der ikke er det. I Documenta 15’s håndbog forklares lumbung indledningsvist over adskillige sider. Udgangspunktet er defensivt og har med opbygning af beredskabslagre og med forebyggelse af kriser at gøre. Dets perspektiv bygger på udvidelser og ekspansion til andre kollektiver og andre kollektive handlinger baseret på gensidig forståelse.

Et første resultat blev opbygningen af Økosystemet Gudskul, som er en uddannelsesplatform etableret sammen med to andre kollektiver, Serrum og Grafis Huru Hara. I 2018 var det udvidet til et ”kollektiv af kollektiver”, der var i stand til at invitere Documenta ind i deres videreudvikling. Ruangrupa erklærede: ”We refuse to be exploited by European institutional agendas that are not ours to begin with” (Ruangrupa, 12) og foreslog at arbejde ud fra ”tillid og venskab” i stedet for. Som en slags brobyggere blev der etableret et ”Artistic Team” bestående af fem personer fra ”Kassel, Amsterdam, Jerusalem og Møn” (16). Det er synd at sige, at de tyske myndigheder – lokale såvel som federale – har forstået ruangrupas gæstfrihed. Men først til et afsnit om det overordnede perspektiv.

V – SPØGELSET FRA METROPOLERNES VERDENSBOSÆTTELSE

Forbundsstaten Tyskland klarede givetvis ikke den postkoloniale udfordring inden for billedkunst, som var indeholdt i ruangrupas dynamiske kurateringsarbejde. Over-

ordnet set tror jeg dog, at antisemitismebebrejdelsen er en diskursiv anordning, der skal forhindre, at den historiske betydning af vestnationernes verdensbosættelse bryder gennem alle diger og finder sammen med det berettigede nag i de fire subalterne kontinenters fortidsforståelse i noget, der også indeholder materiel "Ausgleichung" mellem Vesten og en masse indfødte folkeslag i Nord- og Sydamerika, i Australien og Afrika samt i alle tidligere kolonier i Asien. The Question of Funding er det afgørende spørgsmål, for der må en global udligningsbevidsthed til, materiel og "spirituel", en konkret internationalisme hinsides enhver nødhjælpstanke. Og det er nok for lidt at gå ud fra, at den israelske stat alene kan opretholde en intrige af det kaliber for at forhindre, at Vestens befolkning får øjnene op for Israels plyndring af arabisk jordrente. Og det uanset hvor mange provokatører, Israel disponerer over i verden. For at forsvare Israel er en provokativ handling i alle tidligere kolonier, og det med rette. Og Vestens befolkning har overhovedet ingen forestilling om, hvad den nuværende situation er rundet af i den proces, der lad os sige

starter med Bondekrigen og går direkte over i den mere aggressive/ekspansive kolonialisme, nemlig den første, den spanske og den portugisiske i 1500-tallet. Alle historiebøger i Vesten opfatter Amerikas "opdagelse" som afgørende, selvom de indfødte folk i Amerika naturligvis selv vidste, at de fandtes! Og siden opfattes udvandringen til Nord- og Sydamerika som en naturlig eller selvfølgelig ting; det samme gælder også den omfattende brug af slavegjorte på de to kontinenter, måske dog mere økonomisk-"naturligt" end bare naturligt: For hvorfor skulle bosættelserne undlade at berige sig på afrikanernes bekostning? Så den europæiske bosættelse i de koloniserede kontinenter udgør den egentlige skændsel, selvom den israelske bosættelse er den mest brutale bosættelse lige nu. Historisk set var bosættelsen i Australien/Tasmanien i øvrigt den blodigste og mest omfattende af dem alle, hvad udryddelsen af indfødte folk angår. Men det kan man sige i dag, fordi aboriginerne ikke er en politisk faktor mere... Så ytringsfrihed er kun magtpolitik: Man kan chikanere tilhængerne af Islam og få ytringsfrihedspriser derfor, men

man kan ikke chikanere tilhængerne af Jødedom uden at møde massiv forfølgelse. Og måske især, når det sker ud fra en postkolonial bosætterkritisk position.

VI – TEORETISKE FØLGER AF DET FOREGÅENDE, SKITSE TIL EN HISTORISK PERIODISERING I SYV FASER

1. Ca. 300 e.v.t.: For den teoretiske analyse indgår antisemitisme i dekonstruktionen af kristendommen. Historisk har antisemitisme rod tilbage til den kristne romerstats konstitution, eftersom forfølgelser af hedninge og jøder indgik i tilblivelsen af kristenheden som samfund. Jf. i øvrigt paradigmet om indoptagelse og udelukkelse som forudsætning for tilblivelsen af en suveræn magtanordning.

2. Ca. 1530: Der er tre desubjektiveringer, som konstituerer de moderne samfund siden Renæssancen: Kolonialismen, slaveriet, Auschwitz. Der desubjektiveres hhv. i kraft af imperial varighed, af etableringen af hals- og håndsret over de slavegjorte samt af udryddelsen af jøder, romaer, sindslidende og homoseksuelle. Desubjektivering eller subjektivitetsmutilering står

således for forskellige nedlukninger af potentialitet de seneste 500 år. Med hensyn til prægning, så er verden som helhed kun mærket af desubjektivering, eftersom intet samfund har evnet at etablere en modstand mod desubjektivering.

3. 1789 og *Kritikken af dømmekraften*: Det fænomenologiske spørgsmål om det afbræk, forestillingsevnen lider ved selvretfærdighed og dømmesyge analyseres i den transcendentale æstetik. Fra Kant ved vi, at refleksion i dømmekraften kræver opretholdelse af modtagelighed og umiddelbarhed. Ellers ophører muligheden for at orientere sig i verden, mens man tænker.

4. Ca. 1960: De postkoloniale synspunkter forbliver uhildede, så længe den koloniale struktur oprettholdes på de tidligere subalterne kontinenter. Disse kontinenter har imidlertid leveret to nye imperialismer: Japan i første Mellemløstid, 1918-1939, og Kina i den anden Mellemløstid, 1948-2022. Ud fra et historievidenskabeligt synspunkt er der ikke noget fænomen af større betydning for at forstå moderniteten end imperiernes kolonisering af de indfødte folk.

5. Efter 1968: De postkoloniale synspunkter er indbyrdes meget

forskellige. Derfor skal verdenssituationen analyseres ud fra dem. Metropolstaterne i Vesteuropa og alle imperialismer, gamle som nye, skal kritiseres *udefra*.

6. Hele tiden: Bosættersamfund som dem i Nord- og Sydamerika, Sydafrika, Australien, New Zealand og Israel kan ikke analysere sig selv. De europæiske stater kan heller ikke, fordi de alle – i forskellig målestok – deltog i kolonialismen og bosættelsen. De europæiske staters selvforståelser er ikke indbyrdes forskellige, uanset om de i dag er republikker eller monarkier. Deres almuekulturer har været indbyrdes forskellige, ikke mindst mellem katolske og protestantiske folkeslag, men almuekulturerne i Europa blev opløst under den revolutionsbølge, der begyndte februar 1917 og under den næsten samtidige kontrarevolution i Rusland og Tyskland, en kontrarevolution, der tog til i oktober 1922 med Marchen mod Rom og endte med nedkæmpelsen af Barcelonakommunen, maj 1937. Siden da hænger imperialismen, bosættelse og fascisme sammen.

7. I dag udgør antisemitismebebrejdelsen blot et vestliggørelsesinstrument med henblik på

at unddrage sig de postkoloniale synspunkter og deres kritik af sammenfletningen mellem imperialismen, bosættelse og fascisme. Ikke desto mindre stammer antisemitismen fra Kristendommens begyndelse.

VII – JEAN-LUC NANCY OM FORBINDELSEN MELLEM FORFØLGELSE OG JØDER I EUROPA

Med antisemitisme-emnet kan man begynde flere steder, der alle er tidsmæssigt forskudte i forhold til hinanden: Det første vedrører antisemitismens begyndelse i Antikken foranlediget af Jerusalems indtagelse efter et jødisk oprør mod den romerske okkupation (se den femarmede lysestage, der blev røvet af romerne fra templet i Jerusalem ca. 70 evt. Den er vist på Titusbuen i Rom). Ifølge Jean-Luc Nancys næst- eller tredjesidste bog, *Exclu le juif en nous* fra 2018, altså 'Udelukket er jøden i os' (Paris: forlaget Galilée, 2018), så indgår antijudaisme i etableringen af den politiske stat som sådan, dvs. i etableringen af statssuveræniteten. Processen blev langvarig, for som bekendt var det først den kristne

stat, der fik styr på forbindelsen mellem aura, oikonomia og forvaltning, og det skete langsomt og i kraft af kirkens plads som mellemed ("interface") inden for selve magtudøvelsen. Undervejs påbegyndtes jødeforfølgelser, eftersom jøderne blev beskyldt for at have dræbt Messias/nazaræeren/Kristus osv.: Guy G. Stroumsa knyttede i 2005 disse forfølgelser til den kolbøtte i offeropfattelsen, som også René Girard har været inde på: Da guden/gudesønnen blev dræbt uden egen skyld, så kunne de kristne forbinde sig til den tradition for ofringskritik, der begyndte i Hellas godt 400 f.v.t. med orfismen og tragediedigterne. Offeret var herefter uskyldigt, som Ifigenia havde været det iflg. Aischylos' *Agamemnon*, mens jøderne bar på en skyld ligesom hedningene i øvrigt. Og deres synagoger blev da også brændt ned til grunden fra og med det 5. århundrede (jf. Stroumsas *La fin du sacrifice. Les mutations religieuses de l'Antiquité tardive* [Ofringens ophør. De religiøse forandringer i Senantikken], Paris: Odile Jacob, s.86-88). Heri indgik der også bogbrændinger, når det drejede sig om hedningenes bøger, mens jødernes skrifter blev reddet fra synagoge-

afbrændingerne sammen med jødernes sølv). Så der er antijudaisme på færde fra begyndelsen af ifølge Nancy og Stroumsa.

Norman Cohen forklarer, at de får konkurrence fra heksene i Middealderen, jf. *Europe's Inner Demons* (Sussex University Press, 1975). Men Cohen gør også opmærksom på, at fantasmerne forbliver de samme: Jøderne og de kristne spiste børn ifølge de romerske hedninges smådeskriber; siden skrev de kristne nogenlunde det samme om jøder og hedninge, og i Middelalderen var det angiveligt det, der skete under heksesabbatterne (ud over en masse fornikation til alle sider). Til sidst var det som bekendt bolsjevikkerne, der spiste børn, ifølge den europæiske presse efter 1917. Og i dagens USA gør aborttilhængerne nogenlunde det samme ifølge det biopolitiske ultra-højre i det republikanske parti.

De to vigtigste bøger for at forstå den "moderne" antisemitisme forbliver dog:

1. Hannah Arendts *Eichmann in Jerusalem – A Report on the Banality of Evil* fra 1963. Den er oversat til både dansk og norsk. Forud er gået hendes *The Origins of Totali-*

tarianism fra 1950, hvor antisemitismen udgør en tredjedel af bogen (de to andre dele udgøres af totalitarismen og imperialismen). Den blev udvidet flere gange ikke mindst ved hjælp af hendes geniale kommentar til den "ungarske revolution", som hun skrev et år efter denne, dvs. i 1957. Margarethe von Trotta filmatiserede historien om Eichmann-bogens tilblivelse, og filmen fik titlen *Hannah Arendt*, hvor Arendt-rollen blev fortolket af Barbara Sukowa (Tyskland, 2013). I denne film forekommer der bl.a. en vigtig scene med en samtale, hvor Arendt-figuren diskuterer spørgsmålet, om Eichmann især var en lydig bureaukrat og måske slet ikke en antisemit af overbevisning (som f.eks. Céline var, tilføjer jeg her). Og det er netop afgørende for at forstå, hvorfor statsracisme er så funktionsdygtig en anordning, jf. også den danske udgave af statsracisme de seneste 25 år.

2. Giorgio Agambens *Resterne fra Auschwitz – Arkivet og vidnet*. Italiensk fra 1998, dansk fra 2012 (Kbh.: Billedkunstscolernes forlag). Her begynder emnet forfra, både i tid og i filosofisk kvalitet. For det er endelig den revolutionære teori, der får med antisemitismen at

gøre: Ligesom Buddha både er sandhedens kilde og foreløbighedsens tilholdssted, så er den revolutionære teori det samme. Også for revolutionær tænkning bliver derfor "aspekterne" det vigtige: dvs. produktion, reproduktion og suverænitet. Alle tre kaldes somme tider 'måder', dvs. modaliteter underlagt kategoriale og ekstrakategoriale forhold inden for nødvendigheden, friheden og tilfældigheden. Samt inden for disses negationer, som netop oscillerer mellem det kategoriale og det ekstrakategoriale. Herefter kan analysen begynde, og for Agamben går den atter ud over det subjektive, ligesom analysen af fællesskabets immanens havde gjort det otte år før. Men med modsat fortegn: Auschwitz er det modsatte af fællesskab, ikke en negation, men en totalreduktion af subjektivitetens mulighed for fremtrædelse. Disse mulighedsbetingelser udpines eller uddrives af subjektiviteten indtil et nulpunkt, hvor subjektiviteten er afsnøret fra det menneskelige liv. Denne mulighed havde oprindeligt med en ophævelse af de fænomener at gøre, som udgjorde subjektivitetens vehikel, dens bevægelsesmåde. Det var ellers det,

der førhen blev kaldt historiske forandringer eller historisk proces.

Med Anden Verdenskrig afbrydes denne bevægelsesmulighed overhovedet i et stort område i Centraleuropa, hvor der herefter kun er krig, sejr eller nederlag, men intet "samfund". Auschwitz er også et forsøg på at reducere samfundet til krigstilstand ved at fjerne den anden, den i forhold til krigen udeforstående, dvs. jøden, romaen, den homoseksuelle og den sindslidende. Her vil suveræniteten ikke bare regere i kraft af en undtagelse, men i kraft af en udtagelse af samfundets emner og af menneskes adfærdsformer. Det er måske alligevel ofringen, der vender tilbage, nu som en ofring af subjektivitet overhovedet. Den term, der ofte benyttes, er 'de-subjektivering', altså aftagende eller forsvindende subjektivitet: Hvis kommunismen er livet hinsides den enkeltes singularitet, så er Auschwitz døden hinsides den enkeltes singularitet: Det er bl.a. det, Agamben har set og beskrevet i *Resterne*. Et sted mellem Primo Levi og måske især R.M. Rilke. Og så søgt at etablere en erstatning for den manglende orden og den manglende diskurs: Arkivet og

vidnet. Jeg vender tilbage til det første.

Det der har bevirket, at der er så få filosoffer, som har tænkt Auschwitz, er ganske enkelt fraværet af den fundamentfænomenologiske ontologi, som langt de fleste har benyttet i deres tænkning, fra Husserl over Carnap til Greimas.

Men indebærer Auschwitz da en "ulogisk" opbygning af verden? Ikke såfremt man tænker dette spørgsmål ud fra suverænitetsens krav på opretholdelse af sit voldsmonopol og dermed af muligheden for at udelukke alt og alle. Altså absolut suverænitæt, selv mod og ud over krigen "logik".

Bemærk: I *Resterne fra Auschwitz (Homo sacer bind III)* har Agamben en meget kraftig afvisning af, at Auschwitz skulle have med ofring, *holocaust*, at gøre, en afvisning som den amerikanske oversætter omhyggeligt har censureret bort for ikke at bringe de mange *Holocaust-studies* i fare på de amerikanske universiteter. Jf. senere om Abbas i afsnit IX. Og massegaskammeret har da heller ikke noget at gøre med Ifigenia på offeralteret:

Han ofrede dristig sin datter
for at hjælpe sin hær til at redde
en kvinde,
sin flåde til lykkelig færd.

De krigsglade konger var døve som
sten

For pigens bøn, da hun skreg på
sin far.

Selv giver han tjenerne bud:

'Efter bønnen, så grib hende!' – An-
sigtet nedad –

som en hun-ged på alteret, ganske
fortumlet –

i kjolens svøb – snøret ind som en
bylt –

der ligger hun. Værgeløs. Offer.

For at ikke den yndige mund skal
forkynde

forbandelser over hans hus
har en knebel øvet sin lydløse vold
imod den.

Det safrangule lagen glider af, fal-
der til jorden.

Pilen fra hendes blik sætter sig fast
for stedse i hjertet på alle kongens
knægte.

Skarpt står med ét hendes billede
talende, levende for deres indre
fra alle de gange hun hævede sin
røst

i lykkens dage, i lyse haller,
ved fester med bugnende borde:
jomfruelig, ren sang hun himlens
lysende hvælv
ned over sin elskede faders tredje
drikofferbøn.

Aischylos, *Orestien: Agamemnon*

Kbh.: Hans Reitzels forlag, 1997. Dansk
overs.: Ellen A. og Erik H. Madsen, s. 17-18.

Orestiens Agamemnon er ikke kvan-
titativ "desubjektivering" som i
Auschwitz (eller i kolonialismen og
i slaveriet), men en udvidelse af of-
ringens svækkelse af det subjekti-
ve, dvs. en prøvelse og en udbredel-
se af skyld til alle bødlerne. Og en
bøddelgørelse af tilskuerne. Oftrin-
gen er altid et forsøg på at opdatere
og fastholde arvesynden, holde den
vedlige i al dens indadvendte mid-
delmådighed. Det er med andre ord
Georges Bataille, der skal stilles på
hovedet i den globalæstetiske be-
arbejdelse af kritikken af ofringen.

VIII – ARKIVERNE

Arkivering og udstilling af arkiv-
materiale er ved at blive en af de
mest direkte former for kunstne-
risk forskning. Afstanden mel-
lem en nedpakket samling og en
fremvisning kan være ganske kort,
også når selve opsøgningen af de
emner, der til sidst udstilles, har
været langvarig og vanskelig. Men
når først feltarbejdet er afsluttet
og emnernes organisering nogen-
lunde besluttet, så kan præsen-
tationsarbejdet påbegyndes. Og
den forskende kunstner kan selv
skrue op eller ned for synliggørel-
sen af sine anstrengelser alt efter

hvilken gestus, forskningsudstillingen ønsker at privilegere. Det samme gælder berøringen af de viste genstande! Dertil kommer det konceptuelle moment ved arkiveringen af afgørende begivenheder, som Agamben har analyseret i den allerede citerede *Resterne fra Auschwitz*. På Fridericianum var der flere betydningsfulde arkivudstillinger; jeg skal her fremhæve to: 1. *Archives des luttes des femmes en Algérie*, Arkiver for kvindernes kampe i Algeriet. Det drejer sig om en udstillingsmæssig "genoplivning" af en spontan bevægelse, som de algeriske kvinder gennemførte mellem 1988 og 1993 med et epicenter på tre år fra 1989 til 1991 og med en kulmination 8. marts 1990, hvor en af den arabiske verdens største demonstrationer for kvinders rettigheder fandt sted i hovedstaden Alger. Bevægelsen opstod som en reaktion på den algeriske familielovgivning og til forsvar for "forladte børn". I de år blev der produceret politiske dokumenter, tegneserier, flyveblade og feministiske analyser, hvoraf nogle er samlet i en udgivelse betitlet som udstillingen *Archives des luttes des femmes en Algérie*. Publikationen er på fransk, engelsk og ara-

bisk. Feriels Lalamis hovedtekst er på fransk og engelsk. Side 20 står der at læse oversat til dansk: "Inden for kvindernes bevægelse er der konsensus om modstand mod familieloven <Code de la famille>. Den var blevet vedtaget i 1984, mere end tyve år efter [landets] uafhængighed, selvom de regerende ved gentagne forsøg – 1966, 1973 og 1981 – havde mødt modstand fra de kvinder og mænd, der tilstræber en familiemodell med ligestilling. For kvindernes bevægelse symboliserer den <Code de la famille> den placering, som staten giver kvinden. Ved oprettelsen af denne familielov styrker lovgiveren det patriarkalske samfundssystem. Således er kvinden inden for familieforholdet underlagt nogle regler, som placerer hende i en afhængighed til faderen eller til ægtemanden" (Lalami, s. 20).

"Genoplivningen" af dette højdepunkt inden for arabisk feminism, og som foreløbig er endt på Fridericianum, begyndte under opstanden Hirak, der startede i februar 2019, og hvis demonstrationer varede i et år. Det er blevet en meget omfattende indsamling af materiale fra de afgørende år 1989-92 tilsat samtaler med aktivister,

der i dag, 30 år efter, fremkommer med meget klare analyser af de politiske konflikters udvikling i Algeriet. På udstillingen er der anbragt et stort bord omgivet af taburetter og med stakkevis af dokumenter i facsimile-kopier, som den interesserede tilskuer kan læse eller blot konsultere. Vedkommende kan ellers sætte sig foran skærme og lytte til de vise aktivister, der taler glimrende fransk, og hvis udsagn er forsynet med undertekster på engelsk. Mens jeg skriver dette, kommer nyhederne ind om Mahsa Amini-protesterne i Iran mod den kvindefjendske lovgivning der, men også mod "diktatoren", dvs. mod Khameneis regime. En af de ledende demonstranter, "pigen med hestehalen" Hadis Najafi, er blevet skudt og dræbt af politiet i Karaj nær den iranske hovedstad søndag den 25. september 2022, ramt af seks kugler, i bryst, hals og ansigt. Endog i denne afmatningsfase med restopstande i Burma og på Sri Lanka forbliver feminismen et afgørende potentiale, der kan igangsætte opstande selv i de mest undertrykte lande som Iran. Man kan her også inddrage de hvide-russiske feministers ledende rolle i opstanden i Belarus mod det pro-

putinistiske diktatur i Minsk for et par år siden. Der kan ikke være nogen tvivl om, at feminismen udgør den afgørende ressource i kampen mod totalitarisme (feministerne forfølges og fængsles som bekendt også i Kina og i Saudi-Arabien). Det er ganske sigende, at *Archives des luttes des femmes en Algérie* er en undersøgelse af en bevægelse hidrørende fra det politisk-historiske kriserum, der opstod under og efter nedkæmpelsen af opstanden på Tiananmen, juni 1989, og under Murens fald november samme år. Kriserummet affødte kortvarige håb, der hurtigt blev til illusioner om et nyt og bedre *Empire* (jf. Negri og Hardts bog af samme navn). Men feminismen i de subalterne lande har også skiftet karakter: Fra at være en kritisk deltagelse i "nationsopbygningen" og i kampen mod de postkoloniale landes tendens til at fastholde nedarvede traditioner især på familielivets område er de blevet radikalt antifascistiske eller antitotalitære som i Iran og Belarus, og det er givetvis den tendens, arkivudstillingerne vil støtte.

2. Det andet arkiv i Fridericianum, jeg gerne vil fremhæve i denne reportage, er *The Black Archives*, som

er et forskningsfællesskab i Amsterdam Øst: Det tager udgangspunkt i en genopvakt interesse for tysk og hollandsk kolonialisme og i den forbindelse i diverse "opadvendte opdagelser" af antikoloniale tænkere med rod i kritikken af slavegjorte folkeslag på de subalterne kontinenter. Altså ikke blot opdagelser af fortrængte massakrer som den tyske, i dag vedgåede udryddelse af folkeslagene Herero og Nama i Tysk Vestafrika, nu Namibia, som er med på udstillingen, men også i en interesse for teoretikere og aktivister fra koloniserede regioner, der tidligt fik analyseret de imperiale kolonisystemer: En afgørende og respektindgydende skikkelse bliver Anton de Kom (1898-1945) fra Surinam. Det er hans datter fra en TV-udsendelse i 1980'erne, der fortæller hans historie og inddrager personer, der havde kendt de Kom. I 1934 i Amsterdam fik de Kom udgivet bogen *Wij slaven van Surinam* på hollandsk efter at have måttet acceptere nogle censureringer ifølge datteren; men han kunne stå ved bogen, der siden er kommet på tysk og nu på engelsk: *We Slaves of Suriname*, Polity Press, 2022, forsynet med et terminologisk "Glossary". Disse monterer med

gamle bøger og dokumenter fra "The Black Archives" udgør ikke blot en reparatorisk gestus, men er også rundet af en omfattende og, så vidt jeg kan se, accelererende forskning om og i de postkoloniale lande, en forskning der er stimuleret af dialogen med hidtil fortrængte teoretikere som de Kom, men også af de ringe udforskede emners omfang og af mulighederne for at lave forskningsoversigter og synteser. På The Black Archives stod der således en hel reol, hvis indhold var til almen afbenyttelse. Zed Books fra London har her stillet nye publikationer til rådighed, eksempelvis *Rhodes Must Fall*, der også er et tag, <https://africasacountry.com/tag/rhodesmustfall/>. Bogen er en antologi med flere redaktører om britisk kolonialisme; den er fra 2018, og året efter, 2019, har Zed Books udgivet *Decolonizing Research – Indigenous Storywork as Methodology*, en antologi om metodiske spørgsmål ved at studere indfødte folks historie(r) i Canada, New Zealand og Australien. På det politiske niveau lyder devisen: De indfødte folks historie kan ikke føres tilbage til før koloniseringen, men moralske genoprejsninger og materielle godtgørelser kan lade

sig gøre. Det drejer sig med andre ord om en slags reparatorisk epistemologi og økonomi, der må til, såfremt verdensfølelsen i den kantianske orienteringstænkning skal genfinde en filosofisk retning under vor tids meget langsomme afkolonisering. Der i øvrigt for ofte bliver en rekolonisering som den israelske på den besatte Vestbred eller den kinesiske i Xinjiang og i "Silkerute"-landene.

Anton de Kom gik med i modstandsbevægelsen mod den nationalsocialistiske besættelse af den hollandske metropol under Anden Verdenskrig; han blev arresteret og kom i tysk koncentrationslejr, hvor han døde 24. april 1945. Med dette eksempel og forbillede får vi i dag en særlig forståelse for, hvad arkivet kan, når det først er nogenlunde samlet og udstillet: Det kan vise mangfoldighed og flertydighed i et livs positioner, samt det særlige og vanskelige bricolage-engagement, når der insisteres på at bekæmpe diktatur. Bricolage står for "de forhåndenværende søms princip", dvs. at det som teknik har med undersøgelse af potentialitet at gøre, med afprøvelse af mulighederne. En af grundene til at diktaturerne i Mellemøsten og Asien – Ægypt-

ten, Saudi-Arabien, Syrien, Iran og Burma – går så hårdhændet frem mod opstandene, ikke mindst mod dem der som den syriske og nu den iranske ledes af unge mennesker, der vil styrte den totalitære stat, er jo, at deltagerne i disse opstande kan blive ved med at undersøge og dermed forbedre undergravning og systemkritik, såfremt de enkelte aktivister ikke dræbes. Også den 20-årige Hadis Najafi indgår nu i arkivet over kampene mod totalitarisme, kolonialisme og slaveri, et meget trist men ikke desto mindre vedholdende arkiv. Det, som Agamben så har anet i sin bog om *Resterne fra Auschwitz*, er, at det er selve arkiveringsmuligheden, som nationalsocialismen ville ophæve ved at tvinge vidnesbyrdet ud af og væk fra ofret: Den ubevidnelige undertrykkelse, en undertrykkelse uden for historien. Mange kolonimagter har førhen faktisk satset på det samme.

IX – ARVESYND OG AFNAZIFICERING

Den 17. august (midt under Documenta 15!) besøgte præsidenten for det palæstinensiske selvstyre, Machmud Abbas Olaf Scholz i selve

Kanslerbygningen. Under den fælles pressekonference sagde Abbas, at Israel, siden 1947 havde udført "50 massakrer, 50 Holocausts" på den palæstinensiske befolkning, jf. <https://www.tagesschau.de/inland/innenpolitik/scholz-abbas-107.html>. Scholz havde sagt, at han ikke mente, at termen "apartheid" var dækkende for "situationen" i Palæstina, men reagerede ikke på den appositionelle konstruktion, Abbas improviserede for at få lytterne til at forstå, hvad de 50 massakrer på palæstinensere siden 1947 egentlig dækker. Og sandt er det, at de vestlige skolebøger medtager andre kendte hævnaktioner, eksempelvis SSernes i Lidice 1942 og i Oradour-sur-Glane 1944, men ikke de jødiske indsatsgruppers repressalier i Palæstina, eksempelvis Balad al-Sheikh i 1947 og Deir Yassin i 1948, der bidrog afgørende til at umuliggøre gennemførelsen af FN's delingsresolution for det britiske mandat Palæstina, bl.a. ved at bortjage 750.000 medlemmer af den indfødte, arabiske befolkning (ifølge FN's 'Final Report' af 28-12-1949).

Efter Abbas' improvisation fulgte en større tysk diskussion (måske også fordi det er 50 år siden

palæstinenserens gidseltagning af israelske idrætsfolk fandt sted under Olympiaden i München, 1972): *der Spiegel* havde en kombineret samtale med to berlinere, der stammede fra hhv. jødisk og palæstinensisk indvandring til Tyskland, jf. *Spiegel-Streitgespräch* med Sawsan Chebli, 44 år, og Arye Shalimar, 45 i *der Spiegel* #37, af 10-9-2022. Det fremgår af denne samtale, at antisemitisme også tilskrives palæstinenserens zionismekritik, der bl.a. beskyldes for at være manipuleret af Iran. Og når Chebli inddrager bosætternes ugeringer på den besatte Vestbred, så får vi uvægerligt også inddraget Hamas i diskussionen. Til gengæld undlod deltagerne i "stridssamtalen" at omtale den israelske hærns tilbøjelighed til at nedskyde og dræbe demonstranter, og endog nedskyde journalister, der står med synlig skudsikker pressevest og pressehjem og iagttager nedskydningerne med henblik på at dække urolighederne på den besatte Vestbred. Således Abu Akleh, der dækkede området for al Jazeera: den israelske hær meddelte 5-9-2022, at den har skrinlagt yderligere undersøgelser af drabet på journalisten Abu Akleh og klassificeret det som et hændeligt

uheld: Den skydende soldat beklager meget, det var ikke meningen at dræbe en journalist, forklarer den israelske hær til *Le Monde*, 6-9-2022. Men der vil ikke være nogen opfølgende undersøgelse fra militærpolitiets side...

Man kan sige, at hele emnet "antisemitisme" i Tyskland samler sig i en importeret Mellemosten-diskussion, der slet ikke vedrører spørgsmålet, om Tyskland og tyskerne efter Anden Verdenskrig blev afnazificeret og tysk antisemitisme rykket op med rode. I stedet går pressen, udpræget manipuleret af staten Israel og dens ambassade i Tyskland, ud fra, at der eksisterer en tysk arvesynd, som hele tiden kan afføde bebrejdelser for antisemitisme, som det er sket på Documenta 15. For en ordens skyld: Olaf Scholz er født i 1958, mens Annalena Baerbock er født i 1980. Men det bizarre er, at selve afnazificeringsprogrammerne aldrig diskuteres; beredvilligheden til at acceptere en gammeltestamentlig arvesynd forekommer ubegrænset. Forskningen findes ellers, bl.a. Karl-Heinz Füssl, *Die Umerziehung der Deutschen* med undertitel "Jugend und Schule unter der Siegermächten des Zweiten

Weltkriegs 1945-1955", Paderborn: Schöningh, 1994. Forfatteren, der er født i 1949, kan kaldes en opdragelseshistoriker, hvis forskning både har øje for de principielle pædagogiske problemer ved eksplicit at videregive antiracistiske forskrifter til børn og unge, men også for de lokale vanskeligheder ved at unddrage sig de gensidige mistænkeliggørelser mellem Forbundsstaten og DDR, der var fremherskende under den kolde krig. For man må ikke glemme, at på det kulturelle og sociale niveau, så var afnazificeringen af Tyskland et hovedformål med landets besættelse og opdeling, selvom det i begyndelsen ikke kunne lade sig gøre i det ruinerede landskab med millioner af indenlandske fordrevne. Hvad der pt. mangler i afnazificeringsforskningen, er imidlertid en mere Foucault-inspireret diskursanalyse: Denne forskning er meget empirisk og indimellem en kende snusfornuftig i sine forklaringer, som når det i ramme alvor fremføres, at det tyske sammenbrud i offentlig moral under Det Tredje Rige må rejse spørgsmålet om, hvor kristendommen var henne efter 1933. Men hvor var den henne i 1914, plejer alle de historikere at spørge,

som ellers tror på, at religionen er andet og mere end sociale ritualer. Og det er naturligvis såvel kirkerne som de Allieredes uvilje mod at gå tilbage til Første Verdenskrig og de efterfølgende revolutioners nederlag, der betinger, at forskningen i afnazificering ikke er kommet videre, men nærmest udelades fra de løbende debatter.

Men det var formålet med de Allieredes krav om "betingelsesløse overgivelse", naturligvis tilsat det militære perspektiv, at Tyskland ikke skulle kunne genrejses som en magtpolitisk trussel for sine naboer. På dansk har vi en meget vigtig diskussion af dette emne: John Christmas Møller skrev en serie artikler i *Frit Danmark*, London, 23-6-1944 til 15-9-1944. De udkom siden som bog med titlen *Det tyske problem*, København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1945. Christmas Møller foreslog en satsning på en politisk "kontrolisme" og skriver i den forbindelse: "Jeg tror for så vidt på, at denne kontrol aldrig ophører, så sandt som jeg tror på, at efter krigen må alle have kontrol med alle. Den enorme tekniske udvikling har medført dette, ligesom den enorme produktions [sic] udvikling har medført, at det er

tåbeligt at tale om at vende tilbage til det gamle liberale samfund, om socialisme eller ikke-socialisme. Skal det være noget med -isme, bliver den nye politik kontrollisme, og det kan forhåbentlig lykkes at forene effektiv kontrol med frihed for opbyggende kræfter til at udfolde sig." (Møller, s. 51-52). Der er meget mere til denne diskussion, også på dansk, hvor den bl.a. foregik i højskolebladene. Selvom den ofte, men ikke i Christmas Møllers efterkrigsbøger, var forurenset af hensynet til stalinismen i Danmark såvel som udenfor. Under alle omstændigheder forsømmes undersøgelsen af afnazificering. Jeg har skrevet om det før, men det skyldes tre uvedgængelige forhold:

1. Det vil vise sig, at det er en fordel at have Hitler bag sig.
2. De Allieredes afnazificeringsprogrammer vil i dag kunne bruges mod mange totalitære og ikke-totalitære regimer, der benytter sig af racistiske mistænkeliggørelser og forfølgelsesplaner, eksempelvis Danmark.
3. De vestlige metropolers befolkninger har skabt bosætterkulturerne i Nord- og Sydamerika, Sydafrika, Australien, New Zealand

og Israel. Og de har smittet mange andre steder også...

**X – THE ACT OF KILLING –
EN FILM OM INDONESISK
STRAFFRIHED**

The Act of Killing (af Joshua Oppenheimer, Danmark, Norge m.fl, 2012) er mig bekendt det eneste forsøg på at lave filmkunst om straffrihed. Det er en sammensætning af iscenesatte boddelspil og dokumentation af den forbryderiske bandestruktur, der opstod i kølvandet på Suhartos kup 1965, en film komponeret fyrré år efter. De deltagende "vidner" er alle masse mordere, der ser tilbage på deres ugerninger nogenlunde uanfægtede, som drejede det sig om en slags politisk kitsch, der som "stemning" benyttede sig af Hollywoods æstetik, især af musicalens æstetik. Tilsat noget indonesisk folkløse. Det havde taget Joshua Oppenheimer og hans hold syv år at komme så tæt på bødlerne og vinde deres fortrolighed, at de til og med tog ham og hans filmhold med, når de skulle ud og presse penge af kinesiske handelsfolk nu, dvs. et sted mellem 2005 og 2012, mens filmen blev til. Og når bødlerne ikke danser omkring i drag-forklædninger

i filmen, så forklarer de om de steder, hvor massakrerne fandt sted. Ganske tvangfrit og uden nogen henvisning til, at de efterkom ordrer eller lignende, som Eichmann gjorde under retssagen i Jerusalem. Tværtimod er der en af bødlerne, der lidt spydigt stiller Oppenheimer det spørgsmål, om de vil komme og hente ham fra Domstolen i Haag. I Haag foregik der jo retssager på det tidspunkt vedrørende forbrydelser begået i det tidligere Jugoslavien og i Rwanda. Da filmen blev præsenteret i Berlin og vistnok endda blev præmieret, konkluderede Andreas Busche sin anmeldelse i TAZ således: "Oppenheimers eksperiment er i højeste grad betænkeligt, men absolut seværdigt. Werner Herzog og Errol Morris har produceret – hvem undrer det." (*Die Tageszeitung*, 16-17 februar 2013).

Margarethe von Trotta's film om Hannah Arendt indeholdt flere dokumentariske optagelser fra retssagen mod Eichmann. Arendts kritik af retssagen bestod bl.a. i en afvisning af det etisk pertinente ved at fremvise stribevis af vidner, der brød sammen, når de af lagde vidnesbyrd om forfølgelser og udryddelse af jøder. Ben Gurion,

der i modsætning til Golda Meir ikke var noget lys, mente sikkert, at det ville skabe forståelse i verden for staten Israels berettigelse eller måske endog stålsætte dens jødiske befolkning. Men Arendt var fra begyndelsen klar over, at alle disse sammenbrud ikke gav indsigt i noget så ekstrakategorialt som lidelse. Hannah Arendt var ikke blot kantianer af filosofisk overbevisning, men også af noget så sjældent som af republikansk instinkt. Og det er da også det republikanske instinkt, der i dag forener hendes indsigter med den kritik, der fremføres af afroamerikanske tænkere, når de gør op med de uendelige rækker af billeder, der

dokumenterer afroamerikanernes lidelser i USA. Claude Lanzmann var klar over dette, da han i den 9 timer og 26 minutter lange dokumentarfilm *Shoah* (Frankrig, 1985), kombinerede ofrenes vidnesbyrd med bødlernes udsagn om udryddelsens teknik, mens selveste Raul Hilberg, den afgørende forsker af Det Tredje Riges antisemitisme, deltog i analyserne.

Straffrihed er givetvis rettens hovedfjende, mens etikkens hovedfjende er sentimentalitet. Ruangrupa og Documenta 15 undgik sentimentalitet over alt, mens de støttede kritikken af straffrihed, hvor det emne var udstillingen vedkommende. •